

عُمْدَةُ السَّالِكِ وَعُدَّةُ النَّاسِكِ

تأليف:

شهاب الدين ابوالعباس أحمد بن النقيب المصري

وفات:

سال ۷۶۹ هجری قمری

ترجمه، تحقیق، تفریح أحادیث و بیان دلائل:

سید مسلم تفت دار

مدرسه امیریہ

جزیره قشم – گیاهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَابُ صِفَةِ الصَّلَاةِ (۳)

ثُمَّ يُنْدَبُ لِإِمَامٍ وَمُنْفَرِدٍ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَالثَّانِيَةِ فَقَطْ بَعْدَ الْفَاتِحَةِ قِرَاءَةُ سُورَةٍ كَامِلَةٍ^۱

سپس برای امام و منفرد بعد از سوره‌ی فاتحه، فقط در رکعت اولی و دومی، قرائت سوره‌ی کامل سنت می‌شود.

وَيُنْدَبُ لِصَبْحٍ وَظَهْرٍ طَوَالَ الْمَفْصَلِ^۲، وَعَصْرِ وَعِشَاءٍ أَوْسَاطُهُ، وَمَغْرِبٍ قِصَارُهُ^۳، إِنَّ رِضِيَ بِطَوَالِهِ وَأَوْسَاطِهِ مَأْمُومُونَ مُحْضَرُونَ وَإِلَّا خَفَّفَ^۴.

۱. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا، وَيَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْآخِرَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ. مسلم ۴۵۱

رسول الله صلی الله علیه و سلم در دو رکعت اولی از نماز ظهر و نماز عصر، سوره‌ی فاتحه و سوره‌ای دیگر را تلاوت می‌کرد و گاهی آیه را به ما می‌شنواند. و در دو رکعت آخری فقط سوره‌ی فاتحه تلاوت می‌کرد.

۲. آنچه مصنف رحمه الله بیان کرد که برای ظهر همانند صبح، طوال مفصل سنت می‌شود قول مرجوحی است بلکه قول راجح این است که برای ظهر قریب به طوال مفصل سنت می‌شود.

در نهایی آمده: وَيُسْتَحَبُّ لَهُ أَنْ يَقْرَأَ فِي الظُّهْرِ بِقَرِيبٍ مِنَ الطَّوَالِ كَمَا فِي الرَّوْضَةِ، وَإِطْلَاقُ الْمُصَنِّفِ مَحْمُولٌ عَلَى ذَلِكَ.

در معنی آمده: وَظَاهِرُ كَلَامِ الْمُصَنِّفِ التَّسْوِيَةُ بَيْنَ الصُّبْحِ وَالظُّهْرِ، وَلَكِنَّ الْمُسْتَحَبَّ أَنْ يَقْرَأَ فِي الظُّهْرِ قَرِيبٌ مِنَ الطَّوَالِ كَمَا فِي الرَّوْضَةِ كَأَصْلِهَا.

در المنهاج القويم آمده: "و" یسن "قراءة قصار المفصل في المغرب وطواله" بکسر أوله وضمه بالنسبة "للمنفرد وإمام محصورين رضوا" بالتطويل "في الصبح وفي الظهر بقريب منه" أي مما يقرأ في الصبح "وفي العصر والعشاء بأوساطه".

در المنهاج آمده: وسن في صبح طوال المفصل وظهر قریب.

^۳ . مفصل نامیده شده: به سبب کثرت فاصله‌ی بین سوره‌ها که از کوتاه بودنشان نشأت گرفته است. قیل: زیرا منسوخ در آن به مقدار کم یافته می‌شود.

فیض الاله المالک: طوال مفصل از حجرات تا عم، و اوساط آن از عم تا ضحی، و قصار آن از ضحی تا ناس برآورد کرده‌اند.

^۴ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشْبَهَ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ فُلَانٍ، أَمِيرٌ كَانَ بِالْمَدِينَةِ، قَالَ سُلَيْمَانُ: فَصَلَّيْتُ أَنَا وَرَأَيْتُهُ، «فَكَانَ يُطِيلُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ، وَيُخَفِّفُ الْأُخْرَيْنِ، وَيُخَفِّفُ العَصْرَ، وَيَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنَ المَغْرِبِ بِقِصَارِ المَفْصَلِ، وَفِي العِشَاءِ بِوَسَطِ المَفْصَلِ، وَفِي الصُّبْحِ بِطَوَالِ المَفْصَلِ». حسن، صحيح ابن حبان ۱۸۳۷

ابوهریره می‌گوید: کسی را ندیدم که از فلانی که امیر مدینه (عمر بن عبدالعزیز) است نمازش شبیه‌تر به رسول الله صلی الله علیه و سلم باشد. سلیمان می‌گوید: من پشت سرش نماز گزاردم. وی دو رکعت اول نماز ظهر را طولانی و دو رکعت دوم را سبک می‌خواند. و نماز عصر را تخفیف می‌داد. و در دو رکعت اول نماز مغرب، قصار مفصل، و در عشاء، اوساط مفصل و در صبح، طوال مفصل می‌خواند.

عَنْ أَبِي بَرزَةَ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الفَجْرِ مَا بَيْنَ السَّتِّينَ إِلَى المِائَةِ آيَةً. مسلم ۴۶۱

رسول الله صلی الله علیه و سلم در نماز صبح، بین شصت تا یکصد آیه تلاوت می‌کرد.
عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ قَدْرَ ثَلَاثِينَ آيَةً، وَفِي الْأُخْرَيْنِ قَدْرَ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً أَوْ قَالَ نِصْفَ ذَلِكَ - وَفِي العَصْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ قَدْرَ قِرَاءَةِ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً وَفِي الْأُخْرَيْنِ قَدْرَ نِصْفِ ذَلِكَ ". مسلم ۴۵۲

رسول الله صلى الله عليه و سلم در نماز ظهر در دو رکعت اولی در هر رکعتی به اندازه‌ی سی آیه و در دو رکعت آخری به اندازه‌ی پانزده آیه یا راوی گفت: به اندازه‌ی نصف آن تلاوت می‌کرد و در نماز عصر در دو رکعت اول در هر رکعتی به مقدار پانزده آیه و در دو رکعت آخری به مقدار نصف آن تلاوت می‌کرد.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ بِالشَّمْسِ وَضَحَاهَا، وَأَشْبَاهِهَا مِنَ السُّورِ». صحيح، نسائي ٩٩٩
رسول الله صلى الله عليه و سلم در نماز عشا، "وَالشَّمْسِ وَضَحَاهَا" و سوره‌هائی شبیه به آن تلاوت می‌کرد.

٥. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّهُ قَالَ: «مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلَاةً، وَلَا أَتَمَّ صَلَاةً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ». مسلم ٤٦٩
هرگز پشت سر کسی نماز نگزاردم که نمازش همانند نماز رسول الله صلى الله عليه و سلم، سبک‌تر و کامل‌تر باشد.

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْعِدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفَرِّينَ، فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلَيْتَجَوَّزُوا، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةِ». بخاری ٧٠٢

مردی گفت: ای رسول خدا! قسم به خدا که من به خاطر فلانی به نماز صبح دیر می‌آیم زیرا نماز را به ما طولانی می‌کند. هرگز ندیدم که رسول الله صلى الله عليه و سلم به هنگام پند و موعظه، خشمگین‌تر از آن روز باشد. سپس فرمود: همانا از میان شما کسانی‌اند که مایه‌ی تنفر مردم از دین‌اند. پس هر کدام از شما که به مردم نماز گزارد؛ نماز را سبک کند. زیرا در میان ایشان، ناتوان، بیمار و صاحب حاجتی وجود دارد.

عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: صَلَّى مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْأَنْصَارِيُّ بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْعِشَاءِ، فَطَوَّلَ عَلَيْهِمْ، فَأَنْصَرَفَ رَجُلٌ مِنْهَا فَصَلَّى، فَأَخْبَرَ مُعَاذُ عَنْهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ مُنَافِقٌ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلَ، دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ مَا قَالَ لَهُ مُعَاذُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فَتَانًا يَا مُعَاذُ؟ إِذَا صَلَّيْتَ بِالنَّاسِ، فَاقْرَأْ

و برای نماز صبح و ظهر، طوال مفصل و برای نماز عصر و عشا، اوساط مفصل و برای نماز مغرب، قصار مفصل سنت می‌شود (به شرطی که) اگر مامومین مشخص به طوال و اوساط مفصل راضی باشند و اگر نه (مامومین محصور راضی نیستند؛ قرائت را) سبک می‌کند.

وَلِصُبحِ الْجُمُعَةِ: الم التَّنْزِيلُ وَهَلْ أَتَى،^۶ وَلِسُنَّةِ الصُّبْحِ^۷ وَسُنَّةِ الْمَغْرِبِ^۸ وَرَكَعَتِي الطَّوَافِ^۹ وَالِاسْتِحَارَةَ: ^{۱۰} قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَالْإِخْلَاصُ.

بِالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَسَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ». صحیح، ابن ماجه ۹۸۶

معاذ بن جبل به یارانش نماز عشا را امامت کرد و بر ایشان طولانی کرد. پس شخصی از ما منصرف شد و تنها نماز گزارد. از کارش به معاذ خبر داده شد. معاذ گفت: او منافق است. وقتی که (گفته‌ی معاذ) به آن شخص رسید، به رسول الله صلی الله علیه و سلم داخل شد و ایشان را از گفته‌ی معاذ آگاه ساخت. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: ای معاذ! آیا می‌خواهی فتنه‌گر باشی؟ هرگاه به مردم نماز گزاردی؛ بخوان: وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، سَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى، اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ.

عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ، قَالَ سَمِعْتُ عُمَانَ بْنَ أَبِي الْعَاصِ، يَقُولُ: كَانَ آخِرُ مَا عَاهَدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أَمَرَنِي عَلَى الطَّائِفِ قَالَ لِي «يَا عُمَانُ تَجَاوَزْ فِي الصَّلَاةِ، وَاقْدِرِ النَّاسَ بِأُضْعَفِهِمْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ، وَالصَّغِيرَ، وَالسَّقِيمَ، وَالْبَعِيدَ، وَذَا الْحَاجَةِ». حسن صحیح، ابن ماجه ۹۸۷

عثمان بن ابی‌العاص گفت: آخرین چیزی که رسول الله صلی الله علیه و سلم مرا به آن سفارش نمود هنگامی که مرا امیر طائف منصوب کرد این بود که گفت: ای عثمان! نماز را (به مردم) سبک کن. همه را به اندازه‌ی ضعیف‌تر قرار بده. زیرا در میان ایشان، سالمند، کوچک، بیمار، دور از منزل و صاحب حاجتی وجود دارد.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ».

رسول الله صلى الله عليه و سلم در روز جمعه در نماز صبح می‌خواند: الم تَنْزِيلُ
السَّجْدَةِ، وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ.

^۷ . عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي رُكْعَتِي الْفَجْرِ: قُلْ يَا
أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ " . مسلم ۷۲۶

رسول الله صلى الله عليه و سلم در دو رکعت سنت صبح "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ
اللَّهُ أَحَدٌ" تلاوت کرد.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: رَمَتْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا، «فَكَانَ يَقْرَأُ فِي
الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ». صحيح، ابن ماجه ۱۱۴۹

یک ماه رسول الله صلى الله عليه و سلم را زیر نظر گرفتم. ایشان در دو رکعت سنت قبل
از صبح "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ" تلاوت می‌کرد.

^۸ . عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «كَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ
بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ». صحيح لغيره، ابن ماجه
۱۱۶۶

رسول الله صلى الله عليه و سلم در دو رکعت سنت بعد از مغرب "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ
وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ" تلاوت می‌کرد.

^۹ . عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي رُكْعَتِي
الطَّوَّافِ بِسُورَتِي الْإِخْلَاصِ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. صحيح، ترمذی
۸۶۹

رسول الله صلى الله عليه و سلم در دو رکعت سنت طواف، دو سوره‌ای که در آن اخلاص
(در بندگی است، یعنی:) "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ" تلاوت کرد.

^{۱۰} . برای آن روایتی نیافتیم. اما امام نووی در کتاب الاذکار گفته که در نماز استخاره این
دو سوره خوانده شود.

الفتوحات الربانية على الأذكار النووية: حافظ زين الدين عراقى می‌گوید: در هیچ کدام از
طرق حدیث نیافتیم که تعیین شده باشد چه سوره‌ای در دو رکعت استخاره خوانده شود. اما
قول امام نووی در کتاب اذکارش و قبل از آن امام غزالی در احیاء علوم الدین که خواندن این

و برای صبح جمعه: سوره‌ی سجده و سوره‌ی انسان، و برای سنت صبح و سنت مغرب و دو رکعت سنت طواف و سنت استخاره: سوره‌ی کافرون و اخلاص (سنت می‌شود).

وَيُنْدَبُ التَّرْتِيلُ " وَالتَّدْبِيرُ " وَتُكْرَهُ السُّورَةُ لِامُومٍ يَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ. ۳

دو سوره مستحب دانسته‌اند؛ مناسبت دارد. زیرا این دو سوره، سوره‌های اخلاص‌اند و در استخاره، معنای اخلاص رغبت و صدق تفویض و واگذاری امور وجود دارد.

در ادامه ابن علان صدیقی در الفتوحات الربانیه می‌افزاید: شیخ ابوالحسن بکری گفته است: استدلال آورده می‌شود به این که در بسیاری از نمازهای سنت، روایت وجود دارد که این دو سوره خوانده شود پس نماز استخاره نیز به آن ملحق کرده می‌شود (و بر آن قیاس گرفته می‌شود).

۱۱. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا. سوره مزمل، آیه ۴

و قران را آن گونه که نازل شده با مراعات مخارج حروف و احکام تجوید بخوان.

۱۲. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ.

سوره ص، آیه ۲۹

کتاب پر خیر و برکتی است که بسوی تو فرو فرستادیم تا در آیاتش بیندیشند و تدبر کنند و خردمندان پند گیرند.

۱۳. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. سوره

أعراف، آیه ۲۰۴

هنگامی که قران خوانده می‌شود به آن گوش فرا دهید و خاموش باشید تا مشمول رحمت خدا شوید.

عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ، فَثَقُلْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: "إِنِّي لَأَرَاكُمْ تَقْرءُونَ خَلْفَ إِمَامِكُمْ إِذَا جَهَرَ". قَالَ: قُلْنَا أَجَلٌ. وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا. قَالَ: "فَلَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِأَمِّ الْقُرْآنِ؛ فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا. صحيح لغيره، مسند احمد ۲۲۷۵۰

عباده بن الصامت می‌گوید: رسول الله صلی الله علیه و سلم به ما نماز صبح گزارد اما قرائت بر ایشان سنگین شد. هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و سلم از نمازش منصرف

و سنت می‌شود (سوره‌ها را) زیبا و با تأنی و تدبیر (بخواند). و (خواندن) سوره مکروه می‌شود برای مامومی که قرائت امام را می‌شنود.

[۱] فَإِنْ كَانَتْ سِرِّيَّةً [۲] أَوْ جَهْرِيَّةً وَلَمْ يَسْمَعْ لِبُعْدٍ أَوْ صَمَمٍ؛ نُدِبَتْ لَهُ^{۱۰} أَيْضًا.

پس اگر [۱] نماز سریه بود [۲] یا (نماز) جهریه بود اما به علت دوری یا کُری یا سنگینی گوش، (قرائت امام را) نشنید؛ (در این دو مسأله) برای او نیز سنت می‌شود (که سوره بخواند). و همچنین اگر قرائت امام را می‌شنود اما (به علت دوری یا سر و صدا، کلمات را) نمی‌فهمد بر قول اصح (که برای او نیز سنت می‌شود سوره بخواند).

وَيُطَوَّلُ الْأُولَى عَلَى الثَّانِيَةِ،^{۱۱} وَلَوْ فَاتَ الْمَسْبُوقَ رُكْعَتَانِ فَتَدَارَكُهُمَا بَعْدَ السَّلَامِ

نُدِبَتْ السُّورَةُ فِيهِمَا سِرًّا.^{۱۲}

شد به ما رو کرد و فرمود: می‌بینم که هرگاه امام قرائت را بلند کرد شما به دنبالش قرائت می‌کنید. گفتیم: بله. ای رسول خدا! قسم به خدا که چنین است. فرمود: این کار را نکنید مگر به سوره‌ی فاتحه (که به دنبال امام، شما آن را می‌خوانید). زیرا نماز (صحیح) نیست برای کسی که سوره‌ی فاتحه را نخواند.

^{۱۴} . فیض الاله المالک با اندکی زیاده: زیرا در محلی قرار گرفته که سوره خواندن در آن مشروع گردیده است (پس خاموشی‌اش معنائی ندارد هنگامی که به هر علتی قرائت امام را نمی‌شنود یا برایش مفهوم نیست).

^{۱۵} . در بعضی از نسخ چاپی و شروحات، زیاده «وَكَذَا لَوْ كَانَ يَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ وَلَمْ

يَفْهَمَ عَلَى الْأَصَحِّ» وجود دارد اما در چاپ دارالمنهاج - که با چهار ده نسخه خطی تطبیق داده شده - و شش نسخه خطی نزد من وجود ندارد. اما این عبارت در تحفه وجود دارد.

^{۱۶} . عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَسُورَتَيْنِ يُطَوَّلُ فِي الْأُولَى، وَيُقَصِّرُ فِي الثَّانِيَةِ وَيُسْمِعُ الْآيَةَ أَحْيَانًا، وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وَكَانَ يُطَوَّلُ فِي الْأُولَى، وَكَانَ يُطَوَّلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَيُقَصِّرُ فِي

و (سنت می‌شود که) قرائت در رکعت اولی را بر قرائت در رکعت دومی طولانی کند. و اگر از مسبوق، دو رکعت فوت شد پس آن دو رکعت را بعد از سلام امام تدارک دید؛ خواندن سوره به آهسته، در آن دو رکعت سنت می‌شود.

وَيَجْهَرُ الْإِمَامُ وَالْمُنْفَرِدُ فِي الصُّبْحِ^{۱۸} وَالْجُمُعَةِ^{۱۹} وَالْعِيدَيْنِ^{۲۰} وَالْإِسْتِسْقَاءِ^{۲۱} وَخُسُوفِ الْقَمَرِ^{۲۲} وَالتَّرَاوِيحِ وَالْأُولَيْنِ مِنَ الْمَغْرِبِ^{۲۳} وَالْعِشَاءِ^{۲۴} وَيُسِرُّ بِالْبَاقِي^{۲۵، ۲۶}

رسول الله صلی الله علیه و سلم در دو رکعت اولی از نماز ظهر، سوره‌ی فاتحه و دو سوره‌ی دیگر را قرائت می‌کرد. در رکعت اول طولانی‌تر و در رکعت دوم، کوتاه‌تر می‌کرد. و گاهی (برای تعلیم) آیات را می‌شنوید. و در نماز عصر، سوره‌ی فاتحه و دو سوره‌ی دیگر را قرائت می‌کرد و رکعت اول را طولانی‌تر می‌کرد. و رکعت اولی از نماز صبح را طولانی‌تر و دومی را کوتاه‌تر می‌کرد.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِنَا الظُّهْرِ فَرَبَّمَا أَسْمَعْنَا الْآيَةَ، وَكَانَ يُطَوِّلُ الرَّكْعَةَ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ، وَيُطَوِّلُ الرَّكْعَةَ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ، فَظَنْنَا أَنَّهُ يُرِيدُ بِذَلِكَ أَنْ يُدْرِكَ النَّاسَ الرَّكْعَةَ الْأُولَى». صحيح، مصنف عبدالرزاق ۲۶۷۵

رسول الله صلی الله علیه و سلم به ما نماز ظهر می‌گزارد گاهی آیه را به ما می‌شنوید. ایشان رکعت اول از نماز صبح و نماز ظهر را طولانی می‌کرد. ما می‌پنداشتیم که مقصود ایشان این است که مردم، رکعت اولی را درک کنند.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كَانَ يَقُومُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ حَتَّى لَا يُسْمَعَ وَقَعُ قَدَمِهِ». ضعيف، ابوداود ۸۰۲

رسول الله صلی الله علیه و سلم در رکعت اول از نماز ظهر در قیام می‌ایستاد تا این که صدای برخورد پاها به زمین شنیده نمی‌شد.

^{۱۷} . نجم: تا این که نمازش از قرائت سوره خالی نباشد.

^{۱۸} . در حدیث طولانی آمده: ... وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ، فَلَمَّا سَمِعُوا

الْقُرْآنَ اسْتَمَعُوا لَهُ... بخاری ۷۷۳

(جنیان به نخله رسیدند) در حالی که رسول الله صلی الله علیه و سلم به یارانش نماز صبح امامت می‌کرد. وقتی که قرآن را شنیدند به آن گوش فرا دادند...

۱۹. مجموع: به اجماع.

۲۰. عَنِ التُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ: بِ ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾، وَ ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾. صحيح،
ترمذی ۵۳۳

رسول الله صلى الله عليه و سلم در دو عید و جمعه ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾، وَ ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾ قرائت می کرد.

۲۱. عَنْ عَبْدِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ، قَالَ: «خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَسْقِي، فَتَوَجَّهَ إِلَى الْقِبْلَةِ يَدْعُو وَحَوْلَ رِدَاءِهِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ». بخاری
۱۰۲۴

رسول الله صلى الله عليه و سلم خارج شد که نماز استسقا بخواند. پس رو به قبله دعا کرد و ردای خویش را چرخ داد. سپس دو رکعت نماز گزارد که در آن دو رکعت به جهر، قرائت کرد.

۲۲. عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَهَرَ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ بِقِرَاءَتِهِ. مسلم
۹۰۱

رسول الله صلى الله عليه وسلم در نماز ماه گرفتگی، قرائت خویش را به جهر خواند.

۲۳. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَرَأَ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ». بخاری ۷۶۵

شنیدم که رسول الله صلى الله عليه و سلم در نماز مغرب، سوره‌ی طور خواند.

۲۴. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " يَقْرَأُ: وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ فِي الْعِشَاءِ، وَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ أَوْ قِرَاءَةً. بخاری ۷۶۹

شنیدم که رسول الله صلى الله عليه و سلم در نماز عشا سوره‌ی وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ تلاوت می کرد. هرگز از کسی آوازی یا قرائتی نیکوتر از ایشان نشنیدم.

۲۵. در بعضی از نسخ چاپی و شروحات، «فِي الْبَاقِي» آمده، اما در چاپ دارالمنهاج - که با چهار ده نسخه خطی تطبیق داده شده - و شش نسخه خطی نزد من آنچه نوشتیم. اما این عبارت در تحفه وجود دارد.

۲۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «فِي كُلِّ صَلَاةٍ يُقْرَأُ، فَمَا أَسْمَعَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْمَعْنَاكُمْ، وَمَا أَخْفَى عَنَّا أَخْفَيْنَا عَنْكُمْ، وَإِنْ لَمْ تَرِدْ عَلَى أُمَّ الْقُرْآنِ أَجْزَأَتْ وَإِنْ زِدَتْ فَهُوَ خَيْرٌ». بخاری ۷۷۲

در هر نمازی قرآن قرائت کرده می‌شود. هر چه که رسول الله صلی الله علیه و سلم ما را می‌شنواند ما شما را می‌شنوایم و هر چه که از ما پنهان کرد از شما پنهان می‌کنیم. و اگر (در نماز) بر سوره‌ی فاتحه زیادت‌ر نکنی؛ تو را کفایت می‌کند و اگر (بقر سوره‌ی فاتحه، سوره‌ی دیگری را) زیادت‌ر کنی؛ آن برای تو بهتر است.

عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، قَالَ: سَأَلْنَا خَبَّابًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْنَا: بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ؟ قَالَ: «بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ». بخاری ۷۶۰

ابومعمر می‌گوید: از خباب بن الأرت پرسیدیم: آیا رسول الله صلی الله علیه و سلم در نماز ظهر و عصر قرائت می‌نمودند؟ گفت: بله. گفتیم: شما چگونه می‌فهمیدید؟ گفت: به تکان خوردن ریش ایشان.

گفته‌ی مصنف: نمازهای وتر و تهجد نیز شامل می‌شود. اما قول صحیح این است که این نمازها میانه خوانده می‌شود و گاهی بلند و گاهی آهسته می‌خواند. دلیل آن:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: «كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاللَّيْلِ يَرْفَعُ طَوْرًا، وَيَخْفِضُ طَوْرًا». حسن، ابوداود ۱۳۲۸

قرائت رسول الله صلی الله علیه و سلم به شب به این شیوه بود که گاهی آوازش را بلند می‌کرد و گاهی پایین می‌آورد.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَدْرِ مَا يَسْمَعُهُ مَنْ فِي الْحُجْرَةِ، وَهُوَ فِي الْبَيْتِ». حسن صحیح، ابوداود ۱۳۲۷

در حالی که رسول الله صلی الله علیه و سلم داخل خانه بود (در نماز شب) قرائت ایشان به اندازه‌ای بود که کسی که داخل خانه‌ی ایشان بود آن را می‌شنید.

قسطلانی می‌گوید: یعنی قرائت ایشان نه زیاد بلند و نه زیاد پایین بود که کسی آن را نشنود.

و امام و منفرد در نماز صبح و جمعه و دو عید و استسقا و ماه گرفتگی و تراویح و دو رکعت اول از مغرب و عشا، بلند می‌خوانند و در باقی (نمازها) آهسته می‌خوانند.

فَإِنْ قَضَىٰ فَايْتَةَ اللَّيْلِ أَوِ النَّهَارِ لَيْلًا جَهْرًا، أَوْ فَايْتَةَ النَّهَارِ أَوِ اللَّيْلِ نَهَارًا أَسْرًا^{۲۷} إِلَّا الصُّبْحَ فَإِنَّهُ يَجْهَرُ بِقَضَائِهَا مُطْلَقًا.^{۲۸}

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ: مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تَقْرَأُ وَأَنْتَ تَخْفِضُ مِنْ صَوْتِكَ، فَقَالَ: إِنِّي أَسْمَعُ مَنْ نَاجَيْتُ، قَالَ: ارْفَعْ قَلِيلًا، وَقَالَ لِعُمَرَ: مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تَقْرَأُ وَأَنْتَ تَرْفَعُ صَوْتَكَ، قَالَ: إِنِّي أُوقِظُ الْوَسْطَانَ، وَأَطْرُدُ الشَّيْطَانَ، قَالَ: اخْفِضْ قَلِيلًا. صحيح، ترمذی ۴۴۷

رسول الله صلی الله علیه و سلم به ابوبکر صدیق فرمود: در حالت قرائت بودی که از کنارت گذر کردم و صدایت را پایین کرده بودی. ابوبکر صدیق گفت: می‌شنویم کسی را که به او ندا می‌زنم. ایشان فرمودند: کمی آوازت را بلند کن. و به عمر فاروق فرمود: در حالت قرائت بودی که از کنارت گذر کردم و آوازت را بلند کرده بودی. عمر فاروق گفت: چرت زنده را بیدار می‌کنم و شیطان را می‌رانم. فرمود: کمی آوازت را پایین کن.

مجموع: به اتفاق اصحاب، تمامی سنت‌های قبلیه و بعدیه، آهسته خوانده می‌شوند.

^{۲۷}. فتح العزیز و مجموع: زیرا عبرت به وقت قضاست.

^{۲۸}. قول راجح این است که اگر نماز صبح فوت شد و قصد کرد آن را در روز قضا کند آهسته می‌خواند و اگر اراده کرد آن را در شب قضا کند به جهر می‌خواند.

در تحفه آمده: أَمَّا الْفَايْتَةُ فَالْعِبْرَةُ فِيهَا بِوَقْتِ الْقَضَاءِ فَيَجْهَرُ مِنْ غُرُوبِ الشَّمْسِ إِلَى طُلُوعِهَا وَيُسِرُّ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ نَعْمَ يُسْتَثْنَى صَلَاةُ الْعِيدِ فَيَجْهَرُ فِي قَضَائِهَا كَالْأَدَاءِ.

در نهاییه و مغنی نیز چنین آمده است.

رملی در نهاییه می‌افزاید: وَعَلِمَ مِنْ ذَلِكَ أَنَّهُ لَوْ أَدْرَكَ رُكْعَةً مِنَ الصُّبْحِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ثُمَّ طَلَعَتْ أَسْرًا فِي الثَّانِيَةِ وَإِنْ كَانَتْ أَدَاءً وَهُوَ الْأَوْجَهُ.

برخی قول مصنف رحمه الله را چنین تاویل نموده‌اند: اگر نماز شب (یعنی: مغرب و عشا) یا نماز روز (یعنی: ظهر و عصر) را می‌خواهد در وقت صبح قضا کند آیا به سر می‌خواند یا به جهر؟ نظر به اینکه صبح بین روز و شب قرار گرفته است.

پس اگر نماز فوت شده‌ی شب یا روز، به شب قضا کرد؛ بلند می‌خواند. یا نماز فوت شده‌ی روز یا شب، به شب (قضا کرد)؛ آهسته می‌خواند مگر نماز صبح که قطعاً بطور مطلق، قضای آن بلند می‌خواند.

وَمَنْ لَا يُحْسِنُ الْفَاتِحَةَ لَزِمَهُ تَعَلُّمُهَا^{۲۹} وَإِلَّا فَقِرَاءَتُهَا مِنْ مُصْحَفٍ. فَإِنْ عَجَزَ لِعَدَمِ ذَلِكَ أَوْ لَمْ يَجِدْ مُعَلِّمًا أَوْ ضَاقَ الْوَقْتُ حَرَمَتْ بِالْعَجَمِيَّةِ^{۳۰}.

و کسی که سوره‌ی فاتحه را نیکو نمی‌داند؛ آموختن آن واجب اوست. و اگر نه (از حفظ توانایی ندارد) پس خواندن آن از مصحف (واجب اوست). و اگر به خاطر نبودن مصحف از قرائت فاتحه عاجز ماند یا تعلیم دهنده‌ای نیافت یا وقت تنگان بود؛ (خواندن) به غیر عربی حرام می‌شود.

فَإِنْ أَحْسَنَ غَيْرَهَا لَزِمَهُ سَبْعُ آيَاتٍ لَا تَنْقُصُ حُرُوفُهَا عَنْ حُرُوفِ الْفَاتِحَةِ^{۳۱}.

پس قول مصنف را چنین تأویل کرده‌اند که اگر نمازی را در وقت صبح قضا کرد سنت است به جهر بخواند.

^{۲۹}. قاعده‌ی فقهی: مَا لَا يَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ.

^{۳۰}. نهاییه و معنی و حواشی: زیرا خداوند متعال می‌فرماید: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا. سوره یوسف، آیه ۲

بی‌گمان ما قرآن را عربی نازل کردیم. آیه دلالت می‌دهد که عجمی، قرآن نیست و عربی بودن صفت لازمه‌ی آن است. و نظم قرآن معجز است و با ترجمه کردن اعجاز آن از بین می‌رود.

همچنین رسول الله صلی الله علیه و سلم برای آن بدلی تعیین نموده‌اند که إن شاء الله خواهد آمد.

^{۳۱}. عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِهَذِهِ الْقِصَّةِ - قَالَ: «إِذَا أَنْتَ قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ، فَكَبِّرِ اللَّهَ تَعَالَى، ثُمَّ أَقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ عَلَيْكَ مِنَ الْقُرْآنِ». حسن، ابوداود ۸۶۰

(رسول الله صلی الله علیه و سلم به شخصی که نمازش را اشتباه می‌خواند؛ فرمود): هرگاه در نمازت بپا خاستی پس خداوند متعال را به بزرگی یاد کن (یعنی الله اکبر بگویی). سپس قرائت کن هر اندازه برایت مقدور بود.

پس اگر (آیاتی از قران) به غیر از سوره‌ی فاتحه نیکو می‌داند؛ واجب اوست هفت آیه‌ای که حروف آن از حروف فاتحه کم‌تر نباشد.

فَإِنْ لَمْ يُحْسِنِ قُرْآنًا لَزِمَهُ سَبْعَةٌ أَذْكَارٍ بَعْدَ حُرُوفِهَا.^{۳۲}

پس اگر (اصلاً) قران نیکو نمی‌داند؛ هفت ذکر به عدد حروف سوره‌ی فاتحه واجب اوست.

فَإِنْ أَحْسَنَ بَعْضَ الْفَاتِحَةِ قَرَأَهُ وَآتَى بِبَدَلِهِ مِنْ قُرْآنٍ أَوْ ذِكْرٍ^{۳۳}

اگر قسمتی از سوره‌ی فاتحه نیکو می‌داند؛ آن را می‌خواند و بدل آن را از قران یا ذکر می‌آورد.

فَإِنْ حَفِظَ الْأَوَّلَ قَرَأَهُ ثُمَّ آتَى بِالْبَدَلِ، أَوْ الْآخِرَ آتَى بِالْبَدَلِ ثُمَّ قَرَأَهُ.^{۳۴}

^{۳۲} . عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَخُذَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا فَعَلَّمَنِي مَا يُجْزئُنِي مِنْهُ، قَالَ: " قُلْ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ "، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَا لِي، قَالَ: " قُلْ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي وَاهْدِنِي "، فَلَمَّا قَامَ قَالَ: هَكَذَا بِيَدِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّا هَذَا فَقَدْ مَلَأَ يَدَهُ مِنَ الْخَيْرِ». حسن، ابوداود ۸۳۲

شخصی نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: من چیزی از قران را نمی‌توانم (از حفظ) بگیرم. پس مرا چیزی بیاموز که از آن کفایت کند. ایشان فرمودند: بگو: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. گفت: ای رسول خدا! این برای خداوند است پس برای من چیست؟ فرمود: بگو: خداوندا! مرا رحم کن، و روزی ده، و عافیت بخش، و هدایت نما. وقتی که آن مرد بلند شد با دستانش چنین می‌کرد. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: اما این شخص، دستانش را پر از خیر کرد.

^{۳۳} . مهذب: همان‌گونه که اگر مقداری آب وجود داشت باید آن مقدار استفاده کند سپس

تیمم کند.

^{۳۴} . مجموع: زیرا بدل در حکم مُبَدَل است. و همچنین ترتیب در ارکان نماز واجب است.

اگر (قسمت) اول (سوره‌ی فاتحه) در حافظه دارد آن را می‌خواند سپس بدل را می‌آورد. یا از (قسمت) آخر (سوره‌ی فاتحه) در حافظه دارد؛ ابتدا) بدل را می‌آورد سپس قسمت آخر فاتحه را می‌خواند.

فَإِنْ لَمْ يُحْسِنْ شَيْئًا وَقَفَ بِقَدْرِ الْفَاتِحَةِ، وَلَا إِعَادَةَ عَلَيْهِ.^{۳۵}

اگر چیزی را نیکو نمی‌داند؛ به اندازه‌ی سوره‌ی فاتحه می‌ایستد و بر او تکرار نماز نیست.

وَالْقِيَامُ رُكْنٌ فِي الْمَفْرُوضَةِ،^{۳۶} وَشَرْطُهُ أَنْ يَنْصِبَ فَقَارَ ظَهْرِهِ، فَإِنْ مَالَ بِحَيْثُ خَرَجَ عَنِ الْقِيَامِ أَوْ انْحَنَى وَصَارَ إِلَى الرَّكُوعِ أَقْرَبَ لَمْ يُجْزِ.^{۳۷}

^{۳۵} . معنی و فیض الاله المالک: زیرا قیام در ذات خود واجب است.

^{۳۶} . لِقَوْلِهِ تَعَالَى: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ. سوره

بقره، آیه ۲۳۸

بر نمازها محافظت به عمل آورید بخصوص نماز صبح. و خاشعانه و فروتنانه برای خداوند بپا خیزید.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتُنْمُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ. سوره

نساء، آیه ۱۰۲

زمانی که تو در میانشان بودی و نماز (خوف) را برایشان بپا داشتی دسته‌ای از آنان با تو به نماز بایستند.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ، ثُمَّ اسْتَقْبِلِ

الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ. بخاری ۶۲۵۱

رسول الله صلی الله علیه وسلم به شخصی که نماز را اشتباه می‌خواند، فرمود: هرگاه خواستی به نماز بایستی پس خوب وضو بگیر سپس رو به قبله کن و تکبیر بگو.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلِّ قَائِمًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ

فَعَلَّ جَنْبًا. بخاری ۱۱۱۷

ایستاده نماز بگزار، اگر نتوانستی نشسته نماز بگزار و اگر نتوانستی به یک پهلو نماز بگزار.

^{۳۷} . معنی: زیرا واجب را بدون عذر ترک کرده است.

زیرا در قران و سنت به قیام تعبیر آورده شده و چنین حالتی قیام محسوب نمی‌شود.

و در نماز فرض، قیام رکن است. و شرط آن، آن که ستون فقرات کمرش راست باشد. پس اگر (به سمت پهلوی راست یا چپش) مایل شد به گونه‌ای که از (حالت) قیام خارج شد یا (به جلو) خود را خم کرد و به رکوع نزدیک‌تر شد؛ کفایت نمی‌کند.

وَلَوْ تَقَوَّسَ ظَهْرُهُ لِكَبْرِ أَوْ غَيْرِهِ حَتَّى صَارَ كَرَاعِجٍ وَقَفَ كَذَلِكَ^{۳۸} ثُمَّ زَادَ انْحِنَاءً لِلرُّكُوعِ^{۳۹} إِنْ قَدَرَ^{۴۰}.

و اگر به سبب پیری یا غیر آن، کمرش کمانی شد تا این که مانند شخص رکوع کننده گردید؛ این چنین می‌ایستد. سپس اگر توانائی دارد برای رکوع، خود را زیادتر خم می‌کند.

وَيُكْرَهُ أَنْ يَقُومَ عَلَى رِجْلٍ وَاحِدَةٍ وَأَنْ يُلْصِقَ قَدَمَيْهِ وَأَنْ يُقَدِّمَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى^{۴۱}.

و مکروه می‌شود که بر یک پا بایستد و دو قدمش را (به همدیگر) بچسباند و یکی از آن دو قدم را بر دیگری مقدم بدارد.

وَتَطْوِيلُ الْقِيَامِ أَفْضَلُ مِنْ تَطْوِيلِ السُّجُودِ وَالرُّكُوعِ^{۴۲}.

و طولانی کردن قیام بر طولانی کردن سجود و رکوع بهتر است.

وَيُبَاحُ النَّفْلُ قَاعِدًا وَمُضْطَجِعًا مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْقِيَامِ^{۴۳}.

^{۳۸} . لِقَوْلِهِ تَعَالَى: لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا. سوره بقره، آیه ۲۸۶

خداوند به هیچ کس جز به اندازه‌ی توانائی‌اش تکلیف نمی‌کند.

^{۳۹} مغنی: تا این که این دو رکن از یکدیگر متمایز گردند.

^{۴۰} . قاعده‌ی فقهی: الْمَيْسُورُ لَا يَسْقُطُ بِالْمَعْسُورِ.

قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ.

بخاری ۷۲۸۸

هرگاه شما را به کاری دستور دارم تا حد توان آن را انجام دهید.

^{۴۱} . فتح الوهاب المالک: زیرا با خشوع در نماز منافات دارد.

^{۴۲} . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طَوْلُ الْقُنُوتِ». مسلم ۷۵۶

بهترین نماز، طولانی کردن قیام است.

امام نووی در شرح صحیح مسلم می‌نویسد: تا آن جایی که من می‌دانم به اتفاق علما

منظور از قنوت در این حدیث، قیام است.

و نماز سنت در حالت نشسته و به یک پهلو خوابیده با وجود توانایی بر ایستادن مباح می‌شود.

^{۴۳} . فتح المسالك: به اجماع که جایز است.

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «لَمَّا بَدَّنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَثَقَلَ، كَانَ أَكْثَرَ صَلَاتِهِ جَالِسًا». مسلم ۷۳۲

هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و سلم پا به سن گذاشت و سنگین شد، بیش تر نماز (شب) ایشان نشسته بود.

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَهُوَ قَاعِدٌ، فَقَالَ: «مَنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ، وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ، وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «نَائِمًا عِنْدِي مُضْطَجِعًا هَا هُنَا». بخاری ۱۱۱۶

عمران بن حصین می‌گوید: از رسول الله صلی الله علیه و سلم پرسیدم از نماز شخصی که ایستاده می‌خواند. فرمود: کسی که ایستاده نماز گزارد پس آن بهتر است. و کسی که نشسته نماز خواند برایش نصف پاداش ایستاده است. و کسی که به یک پهلو نماز خواند برایش نصف پاداش شخص نشسته است.